

MIROSLAV ŠICEL
Zagreb

KNJIŽEVNOPOVIJESNI RAD
IVANA KUKULJEVIĆA SAKCINSKOG

LITERATURHISTORISCHES WERK VON IVAN KUKULJEVIĆ SAKCINSKI

Der Verfasser des umfangreichsten Werkes über das Leben und Werk von Ivan Kukuljević Sakcinski - Tade Smičiklas - nannte diesen vielseitigen Autor: Lyrikdichter, Dramatiker, Novellist, Verfasser von Reiseschilderungen, Historiker und Kunsthistoriker, Literaturhistoriker und Paleograph, Herausgeber von wissenschaftlichen Editionen "den fruchtbarsten Schriftsteller des kroatischen neunzehnten Jahrhunderts". Diese Feststellung wurde mehr oder weniger in kleineren Variationen auch in den Abhandlungen anderer Kritiker und Rezensenten des schöpferischen, sowohl belletristischen als auch wissenschaftlichen Opus von Sakcinski wiederholt.

Pisac najopsežnijeg rada o životu i djelu Ivana Kukuljevića Sakcinskog - Tade Smičiklas¹ - nazvao je ovog svstranog stvaratelja: lirskog pjesnika, dramatika, novelistu, putopisca, historičara i povjesničara umjetnosti, književnog povjesničara i paleografa, izdavača znanstvenih edicija "najplodnijim piscem hrvatskog devetnaestog vijeka" i ta je tvrdnja više-manje u malim varijantama ponavljana i u napisima ostalih kritičara i ocjenjivača Kukuljevićeve stvaralačkog, i beletrističkog i znanstvenog opusa.

Poznat prije svega kao značajni političar, a zatim i kao pisac prve izvorne drame "Juran i Sofija" u tzv. novijoj hrvatskoj književnosti, te utemeljitelj moderne hrvatske historiografije, o Kukuljeviću se književnopovijesnom djelovanju pisalo relativno oskudno. Smičiklas će tek ustvrditi "(...) da Kukuljević nije nikada prestajao sabirati (niti) za historiju književnosti hrvatske (...)", nabrojati će najvažnije radove iz tog područja, i zaključiti kako su njegove "(...) biografije najbolji (su) do sada prinos za kulturne i književne odnošaje u prvoj

polovici XVII. vijeka u Hrvatskoj.¹² Antun Barac, ističući kako je "Kukuljević najplodniji hrvatski naučni radnik 19. i 20. vijeka" smatra da neki njegovi književnopovijesni radovi "(...) sadržavaju još i sada mnogo prvorazredne građe za osvjetljivanje književnosti"¹³, a Ivo Frangeš u svojoj povijesti hrvatske književnosti izriče misao da je Kukuljević "(...) premda historičar (a možda bi bolje bilo reći upravo zato) postavio i temelje hrvatske književnosti historio-ografije", a "velik dio i naših današnjih spoznaja o povijesti hrvatske književnosti zasniva (se) na Kukuljevićevim istraživanjima."¹⁴

Valjalo bi odmah na početku istaći da Kukuljević nije bio književni povjesničar u današnjem poimanju tog termina. Naime, suvremeno shvaćanje književne povijesti podrazumijeva, znamo, analitičko-sintetički postupak u ocjenjivanju književnog djela, estetsko vrednovanje, dakako, uz sve ostale aspekte proučavanja svega onoga što je izravno ili neizravno utjecalo na književno djelo u njegovu nastajanju: politički i društveni, povijesni okvir, filozofske i sociološke odrednice, atmosfera duha unutar kojega je djelo realizirano, i drugo.

Mnogo od toga u Kukuljevićevu znanstvenom radu, kad je riječ o književnosti, uglavnom nema - posebno na estetske komponente. To, međutim, ne znači da njegov doprinos nije i te kako bitan za razvoj hrvatske znanosti o književnosti, odnosno povijesti hrvatske književnosti. Što više, bez Kukuljevićeva priloga teško bi bilo zamisliti i shvatiti daljnji razvitak književnopovijesne i kritičke riječi u nas. Naime, Kukuljević je bio, kako je to napisao njegov biograf Tadija Smičiklas "sabiratelj i izdavaatelj pjesnika i pisaca, on je", piše Smičiklas "sabiratelj bibliografije kao pripreme i temelju historije književnosti".¹⁵ I to je najtočnija definicija Kukuljevićeva djelovanja kao književnog povjesničara. On, drugim riječima, stupa na prvu i najvažniju stepenicu temeljne pretpostavke za bilo kakav književnopovijesni rad: sakuplja i komentira građu, izdaje, moglo bi se reći, prva kritička izdanja starih pisaca u nas, prikuplja rukopisno blago, a sam za sebe kaže da mu je "(...) glavna svrha da što potpunijeg i bogatijeg gradiva sakupi (...)" a konačno proučavanje propušta budućnosti."

Međutim, Kukuljević, kao i njegovi ocjenjivači, ipak preskromno vrednuju njegov rad na proučavanju književnosti: on jest, doista, sakupljački u osnovi, ali i nešto više od toga. U prvom redu kao afirmirani i poznati povjesničar, pa tek onda sve drugo, Kukuljević i književnost promatra kroz lupu povijesti i društvenog morala unutar hrvatske nacionalne historije, pa se njegov pristup gradi i rukopisima po raznim arhivima i knjižnicama nikako ne svodi samo na puko pronalaženje i registriranje tog gradiva, nego i njegovo ugrađivanje u cjelokupnost povijesnog, društvenog i duhovnog ozračja unutar kojega je i određeno djelo nastalo. Drugim riječima književnost, beletristika, po povjesničaru Kukuljeviću samo je segment opće povijesti: ona je p o r u k a (riječ je, dakle, o sadržajnom smislu djelu), a metoda pristupa je biografska. U

nedjeljivoj vezi Kukuljević promatra autora, njegovo djelo i povijesni trenutak (u njegovoj društvenoj, etičkoj i političkoj opciji) u kojoj je djelo ostvareno.

Početak Kukuljevićeva interesa za književnost u duhu je njegova aktivnog djelovanja u hrvatskom narodnom preporodu: kao i neki njegovi prethodnici, od biskupa Vrhovca do Gaja i ostalih, Kukuljević 1846. objavljuje izbor "Narodne pjesme puka horvatskoga", a dvije godine ranije tiska "Trublju slovinsku" od Vladislava Menčetića - nagovješćujući tako svoj put njegovo istraživanje hrvatske književnosti. U tom ispitivanju interesna sfera Kukuljevićeva vrlo je širokog dijapazona: objavljivanja biobibliografskih podataka, vrlo akribično sakupljenih i dokumentiranih o piscima južne Hrvatske, pjesnicima iz 15. do 17. stoljeća, sve do obimnog sveska o piscima prve polovice 17. stoljeća "s ove strane Velebita". Zajedno uzevši, mala povijest starije hrvatske književnosti!

U razmaku od deset godina Kukuljević objavljuje dvije knjižice koje su, praktički, cjelina, a i nastaju približno u isto vrijeme: "Pjesnici hrvatski XV. vijeka" iz 1856. i "Pjesnici hrvatski XVI. vijeka" tiskani 1867. godine. U predgovoru ove druge knjige Kukuljević ističe da je tijekom 1855. i 1857. u časopisu "Neven" (...) priobčio do trideset životopisa pjesnika XV. i XVI. vijeka, sa dodatkom njihovih pjesmotvora u izvadku". Od jednog dijela toga nastala je njegova prva knjiga, a (...) umoljen od mnogih strana da nastavim moje započeto djelo", piše Kukuljević, "odvažio sam se, premda opterećen raznim poslovima, na produženje započete radnje" - indikativno označujući krajnji cilj svog književnopovijesnog rada (...) budući uvjeren da sve do toga nećemo moći dobiti dobre poviesti književnosti naše, a ponapose pjesništva, dok se ne upoznamo barem ponešto bliže sa sačuvanimi proizvodi starih naših pjesnika, kojih rukopisi i stara tiskana izdanja žalibože sve to više nestaju (...).

Tako su nastale ove dvije, moglo bi se reći, male antologije hrvatskoga pjesništva dubrovačkog, hvarskog i splitskog kruga: od Marka Marulića (oca hrvatske književnosti) i Šiška Menčetića ("oca umjetnog hrvatskog pjesništva u Dubrovniku"), pa sve do Gjora Držića, Hanibala Lucića, Mavra Vetranica, Petra Hektorovića, i nekih drugih, manje poznatih.

No osim samog izbora tekstova još je nešto važnije: Kukuljević vrlo akribično uvodi čitatelja u tekstove pjesnika, minucioznom opisom njihova životopisa, vrlo detaljnim naznakama odakle, iz kakvih izvora, tekst objavljuje: "Sva ova što veća što manja djela sačuvana su u dvih sbirkah hrvatskih pjesničkih i prozaičkih tvorovah različnih pisacah 15. i 16. vieka što su ih Petar Lucić Trogiraniin, otac slavnoga historiografa Ivana Lucića te Trogiraniin Ivan Lulić u 16. stoljeću sakupili i zajedno sa svojimi proizvodi stranom prepisali, stranom od starine sačuvane u jednu knjigu svezali" (riječ je o rukopisnoj zbirci pod naslovom "Vàrtal") - objašnjava Kukuljević u predgovoru "Pjesnika hrvatskih XV. vijeka".

S koliko je akribije Kukuljević pripravljaio izvorne poetske tekstove, govori nam jedan primjer: objavljujući nekoliko pjesama Nikole Dimitrića, dubrovačkog pjesnika 16. stoljeća, on u bilješci objašnjava: - "Rukopis iz kojega se ovo štampa noviji je priepis, i zato je gdješto jezik preinačen po novijem; osobito mislim da je na mnogo mjesta **i** na **ie** u prepisivanju izmijenjeno. Kada dođe vrijeme da se naši stari pjesnici podpuno izdadu moći će se iz potpune zaostavštine laglje za svakoga napose ustanoviti kojih se valja kritičkih načela držati". Riječ je, neprijeporno o prvim kritičkim tekstološkim napomenama u hrvatskoj književnoj historiografiji!

Dva su djela od posebne važnosti ne samo za spoznavanje Kukuljevićeva književnopovijesnog rada, nego i za daljnji razvitak tekstologije i povijesti hrvatske književnosti: knjiga "Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. vieka s ove strane Velebita" te I. knjiga edicije "Stari pisci hrvatski" u izdanju JAZU - "Pjesme Marka Marulića", s opširnim uvodom Kukuljevićevim: "Marko Marulić i njegovo doba". Oboje su svjetlo dana ugledale 1869. godine.

Značenje izdanja Marulićevih pjesama, usudujem se reći, presudno je za daljnji razvoj hrvatske povijesti književnosti. Tom prvom knjigom "Starih pisaca hrvatskih" dobili smo, zapravo, prvi uzorak kako treba pripremiti kritičko izdanje djela pisca; nadalje, Kukuljević, kome je pripala čast da bude prvi priređivač u toj ediciji, izabravši za to izdanje upravo pjesme Marka Marulića, samo je potvrdio i produbio svoje bavljenje tim "ocem hrvatske književnosti", a koje je započeo još 1855. godine. Značenje je ove knjige i u tome, što predgovor opsežnom uvodu Kukuljevićevom u djelo Marulićevo i njegovo doba piše Vatroslav Jagić, u to vrijeme već poznati i priznati hrvatski filolog te znanstvenik koji je uz Kukuljevića u isto vrijeme pisao i najvažnije rasprave za povijest hrvatske književnosti. A njegova je ocjena Kukuljevićeva priređivanja Marulićevih stihova više no pozitivna: - "(...) tko uzme naum da prije nekoliko godina o hrvatskih djelih Marka Marulića, osim stampane "Judite" upravo ništa znali nismo, bit će prezadovoljan, što je neumornomu istraživanju g. Ivana Kukuljevića Sakcinskog u kratko vrijeme sretno pošlo za rukom sastaviti tolik zbornik pjesama hrvatskih od Marka Marulića" - završava Jagić svoju recenziju.

Studijom o Maruliću i njegovu dobu Kukuljević je definitivno zaokružio svoj znanstveni profil književnog historika, "sabiratelja" građe, ali kao što već spomenusmo, i autora koji je književnost shvaćao kao sastavni dio povijesnih procesa u Hrvata, pa i kompoziciju svog rada podredio toj osnovnoj tezi. Uvodeći nas u opsežnu biografsku studiju o Maruliću Kukuljević najprije ocrta povijesnu pozadinu (Split!) u kojoj je Marulić djelovao, da bi zatim poglavljem koje je naslovio: "Skupno duševno stanje i književnost u Hrvatah" naglasio i svoju bitnu tezu: književnost je dio povijesti, pa u najširem značenju u nju spadaju uz pjesnike i oni koji direktno i indirektno uvjetuju i svjetopo-

glede pisaca i "sadržaje" njihovih djela. Stoga Kukuljević u "pregled književnosti naroda hrvatskoga u svihkolikih granah u Marulićevo doba" - uključuje i bogoslovce, i mudroslovce i zvjezdoznace i historičare (sic!), i zemljopisce i prirodoslovce, pisce o medicini i pravoslovce!

Najveći je, međutim, doprinos Kukuljevićev hrvatskoj književnosti što je - polazeći s naznačenih shvaćanja nacionalne literature - i jasno izrekao ono što danas više nije uopće sporno, ali je u ono vrijeme bilo, da u korpus hrvatske književnosti ravnopravno ulaze i latinski pisci, jer "(...) Prije svega valja mi svoje tvrdo osvjedočenje i ovdje izjaviti da pri pisanju povijesti književnosti starije dobe onih narodah europejskih koji pripadaju zapadnoj kulturi i rimskom vjerzakonu treba svakako uzeti u obzir, uzeti i one književnike koji pisahu u tuđih jezicah, a ponapose na latinskom, u srednjem vijeku obćenitom strogoznanstvenom jeziku, jer je stara riječ: "da tuđja forma nije jošte tuđja stvar", pa stoga, zaključuje Kukuljević "Navlastito imamo mi Hrvati držati se postojano ovoga načela, ako nećemo da nam svijet rekne da se je sva književnost našega naroda sve do novijeg vremena kretala ponajviše samo oko bogoslovlja u najnižoj sferi i oko pjesništva."

Konačno, iste godine objavljena knjiga "Književnici u Hrvatah iz prve polovine XVII. vijeka" zaokružuje književnopovijesni rad Kukuljevićev: na svoj način ona je pandan njegovim knjigama o južnohrvatskim piscima XV. i XVI. stoljeća, no u ovom slučaju ne radi se i o izboru iz djela, već pregledu hrvatske književnosti sjeverozapadne regije, dakle uglavnom kajkavske književnosti. Već u potpunosti ovladavši vlastitom vizijom smisla književnosti kao povijesne kategorije Kukuljević će i u ovim svojim detaljnim životopisima, ali i opisima sadržaja najznačajnijih djela nekih pisaca dodati temeljnu povijesnu i političku pozadinu ovog djela Hrvatske tijekom 17. stoljeća i u nju ugraditi političke, idejne i, dakako, književne opcije opisanih pisaca, među koje će, kao i kod Marulića opet svrstati i povjesničare, i zemljopisce, i socijalno-političke i pravoslovne pisce.

Najviše prostora posvetio je, rekli bismo simbolički, trima povijesnim ličnostima: Katarini Zrinskoj, kao simbolu hrvatske žene, Petru Zrinskom, simbolu hrvatskog otpora tuđincu i Jurju Križaniću u kome je vidio simbol sveslavenskog zajedništva; ali i Nikoli Zrinskom kao čovjeku koji je, u biti, zatajio svoj nacionalni identitet. Bio je to, zapravo, i Kukuljevićevo bitno shvaćanje političkog i duhovnog života hrvatske prošlosti, ali i ideja hrvatske budućnosti, sagrađene na iskustvu vlastite nacionalne povijesti.

Iako je tijekom svog dugog radnog vijeka napisao još tekstova koji, uz ostale probleme, dodiruje i pitanja hrvatske književnosti, kao - primjerice - u knjizi "Glasovitit Hrvati prošlih vjekova" (1886) u već poznim godinama u kojoj donosi niz životopisa značajnih Hrvata pa tako i nekih književnika (Ivan Česmički, Juraj Habdelić, i drugi) - ipak tri analizirane knjige kao i

priređivanje Marulićevih pjesama u "Starim piscima" predstavljaju neprijeporno vrhunske domete Kukuljevićeve u hrvatskoj književnoj historiografiji.

Mnoge su tvrdnje i teze njegove - prirodno - danas već prevladane, ali ostaje činjenica da je upravo on otvarao širom vrata svemu onom što je tijekom prošlog i ovog stoljeća ostvarivano u proučavanju hrvatske književnosti, kojoj je Kukuljević pristupao na poseban način, ističući kako se baš kroz našu književnost najbolje ispoljava "kulturni i duševni život Hrvatah". Dodajmo i onaj koji Kukuljević podrazumijeva: povijesni.

SAŽETAK

IVAN KUKULJEVIĆ-SAKCINSKI najviše prostora posvetio je, rekli bismo simbolički, trima povijesnim ličnostima: Katarini Zrinski, kao simbolu hrvatske žene, Petru Zrinskom, simbolu hrvatskog otpora tuđincu i Jurju Križaniću u kome je vidio simbol sveslavenskog zajedništva; ali i Nikoli Zrinskom kao čovjeku koji je, u biti, zatajio svoj nacionalni identitet. Bio je to, zapravo, i Kukuljevićevo bitno shvaćanje političkog i duhovnog života hrvatske prošlosti, ali i ideja hrvatske budućnosti, sagrađene na iskustvu vlastite nacionalne povijesti.

Iako je tijekom svog dugog radnog vijeka napisao još tekstova koji, uz ostale probleme, dodiruje i pitanja hrvatske književnosti, kao - primjerice - u knjizi "Glasovitit Hrvati prošlih vjekova" (1886) u već poznim godinama u kojoj donosi niz životopisa značajnih Hrvata pa tako i nekih književnika (Ivan Česmički, Juraj Habelić, i drugi) - ipak tri analizirane knjige kao i priređivanje Marulićevih pjesama u "Starim piscima" predstavljaju neprijeporno vrhunske domete Kukuljevićeve u hrvatskoj književnoj historiografiji.

Zusammenfassung

Ivan Kukuljević Sakcinski hat, symbolisch gesagt, den grössten Raum den drei historischen Persönlichkeiten gewidmet: der Katarina Zrinska, als der Verkörperung der kroatischen Frau, dem Petar Zrinski als dem Symbol des kroatischen Widerstandes gegen den Fremden und dem Juraj Križanić, in dem er das Symbol der allslawischen Gemeinschaft sah; aber auch dem Nikola Zrinski als dem Mann, der seine nationale Identität eigentlich verheimlicht hat. Im Grunde genommen, war das seine grundsätzliche Auffassung vom politischen und geistlichen Leben der kroatischen Geschichte, aber auch die Idee der kroatischen Zukunft, aufgebaut auf der Erfahrung der eigenen nationalen Geschichte.

Obwohl er während seiner langjährigen Arbeit auch andere Texte geschrieben hat, in denen er ausser anderen Problemen auch Fragen der kroatischen Literatur anspricht, - wie zum Beispiel im Buch "Berühmte Kroaten vergangener Zeitalter" (1886) in seinen späteren Jahren, in dem er eine Reihe von Lebensläufen bedeutender Kroaten, so auch einiger Literaten (Ivan Česmički, Juraj Habelić, und andere) bringt - doch stellen die drei analysierten Bücher, wie auch die Arbeit an der Fassung der Gedichte von Marulić in "Alten Dichtern" unumstritten die höchste Leistung von Kukuljević in der kroatischen literarischen Historiographie dar.

BILJEŠKE

1. Tade Smičiklas: Život i djelo Ivana Kukuljevića Sakcinskog - RAD JAZU, knj. 110, Zagreb, 1892.
2. Cit. djelo
3. Antun Barac: Književnost ilirizma, knj. 1. Izd. JAZU, Zagreb, 1954.
4. Ivo Frangeš: Povijest hrvatske književnosti, - Izd. Nakladni zavod MH i Caularjeve založbe, Zagreb, Ljubljana, 1987.
5. Cit. djelo

Primljeno: 1996-1-3